

1590 р., 1635 р. / Підгот. до вид. В. М. Мойсієнко. – Житомир, 2004. – С. 125, 194.

³² Чернецький С. Правобережна шляхта за російського панування. – С. 26, 37.

³³ ЦДАУК. – Ф. 127, оп. 1012, спр. 1091, арк. 345 зв.

³⁴ Чернецький С. Правобережна шляхта за російського панування... – С. 68.

³⁵ Касянович О. З минулого шляхти околичної Центрального Полісся // Берегиня. – 2004. – № 3.

³⁶ Скляр В. Етнічний склад населення України 1959–1989 рр.: етномовні наслідки російщення. – К., 2008. – С. 230, 231.

³⁷ Там само. – С. 231.

³⁸ Наулко В. И. Развитие межэтнических связей на Украине (историко-этнографический очерк). – К., 1975. – С. 38.

³⁹ Див.: www.ukrstat.gov.ua.

⁴⁰ Скляр В. Етнічний склад населення України 1959–1989 рр.

⁴¹ Там само. – С. 225–260.

⁴² Шевчук В. Сад житейських думок, трудів та почуттів. Автобіографічні замітки // Шевчук В. Стежка в траві. Житомирська сага: у 2 т. – Х., 1994. – Т. 1. – С. 54.

⁴³ Калакура О. Поляки в етнополітичних процесах на землях України у ХХ столітті. – К., 2007. – С. 75, 245, 247, 250, 251 та ін.

⁴⁴ Було опитано 100 осіб, проте відповіді про прізвища та «національність» дідусів і бабусь дали лише 46, решті відповідати заборонили батьки.

⁴⁵ Скляр В. Етнічний склад населення України 1959–1989 рр. – С. 106 і наст.

⁴⁶ Скляр В. Етномовні процеси в українському просторі: 1989–2001 рр. – Х., 2009. – С. 358 та ін.

⁴⁷ Повідомила вчителька української мови й літератури ЗОШ № 9 Зоя Євгенівна Нагорна.

УКРАЇНЦІ БАШКОРТОСТАНУ: ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЕТНОКУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ (кінець ХІХ – початок ХХІ століття)

Василь Бабенко, Сергій Бабенко

УДК 39(470.57=161.2)“18/20”

У статті висвітлено основні аспекти життя українців Башкортостану: мова, релігія, господарські заняття, домашні промисли, поселення, їжа, сім'я, весілля, похоронний обряд, календарні свята й обряди, тенденції етнокультурного розвитку.

Ключові слова: Башкортостан, українська спільнота, національна самосвідомість.

There is an elucidation of the main aspects of the Ukrainians' life in Bashkortostan: language, religion, economic employments, home crafts, settlements, foods, family, wedding, funeral ceremonies, calendar holidays and rites, and ethnocultural development trends.

Keywords: Bashkortostan, Ukrainian community, national self-consciousness.

У поліетнічному багатоквітті народів Башкортостану помітно виокремлюються українці, для яких ці землі майже три століття тому стали другою Батьківщиною.

Уперше про українських козаків на території Башкирії згадано на початку ХVІІ ст.: у 1625–1626 роках у фортеці служили два «черкаси»¹, у 1634 році на службі в Уфимській в'язниці перебувало тринадцять «черкасів», а в 1636 році їх було троє.

Постійні українські поселення в Башкирії виникли після зведення Нової Закамської кріпосної лінії (1731), а декількома роками пізніше – Яїцької, або Оренбурзької (1734). Зведення фортець і вартова служба потребували значної кількості людей. Із цією метою 20 серпня 1739 року було видано указ, що дозволяв переселяти в Оренбурзьку губернію «черкасів», або українців, які охоче зголосилися на таку пропозицію.

У кінці XVIII — на початку XIX ст. соціально-економічна й політична ситуація в Україні спричинила нову хвилю переселень українців у східні райони, де феодално-кріпосницький гніт був значно слабшим. З 1815 по 1858 рік чисельність українців у цих районах зросла з 3400 осіб до 20500, тобто більш ніж у шість разів.

Після буржуазних реформ другої половини XIX ст. приплив українців до Башкирії, особливо в роки Столипінської аграрної реформи (1906—1916), помітно збільшився. Згідно з даними Подвірного перепису селянських господарств у 1912—1913 роках, в Уфимській губернії чисельність українців досягла 56 923 осіб. За 15 років (у 1897 році — 4 996 осіб) їх кількість у губернії збільшилася більше ніж в одинадцять разів.

Загалом у Башкирії сформувалися три основні осередки розселення українців: на південному заході — у Белебеєвському повіті (тут мешкало 52,8 % від загальної кількості українців в Уфимській губернії), на півдні — у Стерлітамакському (21,29 %), у центрі — в Уфимському (21,38 %), що зумовлено як історичними, так і екологічними факторами. Зокрема, до приходу основної кількості українських мігрантів північно-західні й північно-східні райони Башкирії були досить щільно заселені росіянами. Мало значення й те, що південні, південно-західні та центральні райони за природно-кліматичними умовами нагадували переселенцям рідні місця, були сприятливішими для розвитку сільського господарства, особливо землеробства. Приваблювала українців і відносно менша щільність населення в згаданих повітах.

Після революції переселення українців до Башкирії набуло якісно нового характеру, що пов'язано з промисловим розвитком східних районів країни. Згідно з переписом 1939 року, у республіці проживало 92 289 осіб української національності, однак у післявоєнний період чисельність українців поступово зменшувалася і до 1989 року становила 74 990 осіб. Особливо різко їхня кількість зменшила-

ся за останні роки. (За переписом 2002 року в республіці зафіксовано 55 300 українців). Це зумовлено зниженням народжуваності у воєнний та післявоєнний періоди, коли посилювалися процеси асиміляції (найбільше в містах), а також поверненням в Україну й переселенням у промислово розвинені райони. Основним чинником зменшення кількості українців є міжнаціональні шлюби, питома вага яких нині становить близько 90 % від усіх шлюбів.

Сьогодні українська нація репрезентована майже в усіх містах і районах республіки. Найчисленніші групи проживають у містах: Уфі — 1 772 особи, Стерлітамаці — 6 661, Салаваті — 3 069, Жовтневому — 1 807, Кумертау — 1 827, Давлекановому — 1 430, Белебеї — 1 978, Мелеузі — 1 062, Туймазах — 918, а також у Благоварському — 995, Давлекановському — 505, Чишминському — 1 780, Стерлітамакському — 1 393, Альшеївському — 1 774, Аургазинському — 586, Мелеузовському — 294, Белебеєвському — 376, Іглінському — 1 063, Уфимському — 916 і деяких інших районах.

Мова. Сьогодні важко дійти висновку про рівень знання рідної мови українцями, які переселилися на нові землі. Однак можна припустити, що всі вони або майже всі володіли українською мовою як рідною. Згідно з переписом 1926 року, із 76 710 українців республіки рідною мовою назвали українську 59 335 осіб (77,35 %), російську — 19 260 (22,57 %). Таким чином, уже в першій чверті XX ст. відбувся процес мовної асиміляції українців. Сучасна етномовна ситуація серед нащадків українських переселенців характеризується зниженням питомої ваги осіб, які вважають рідною мову своїх предків, і, відповідно, зростанням кількості українців, що визнають рідною російську або інші мови народів Башкирії. Так, із 74 990 українців, які проживали в Башкирії 1989 року, рідною мовою назвали українську 30 802 особи (41,08 %), російську — 43 947 (58,6 %), башкирську — 56 (0,07 %), татарську — 119 (0,16 %), інші — 66 (0,09 %) осіб. Цей процес наочно демонструє міжетнічне зближення українців з іншими на-

родами республіки, насамперед з російським етносом, їхню поступову етномовну асиміляцію в російському середовищі. Цьому сприяла, поряд з іншими факторами, і відсутність до недавнього часу українських шкіл та класів, книжок, газет, радіо, телебачення, певна ізоляваність від України.

Релігія. За віросповіданням українці Башкирії у кінці XIX — на початку XX ст. були переважно православними, і лише одиниці — греко-католиками. Рівень релігійності був досить високим. У перше десятиліття свого життя на чужині українці намагалися за власні кошти звести культові споруди: церкви та каплиці. Релігія органічно була тісно пов'язана з повсякденним життям, зокрема сільськогосподарським річним циклом. Віруючі відзначали всі релігійні свята, дотримувалися постів і застережень, релігійних звичаїв та обрядів, здійснювали паломництва тощо.

У радянські часи через гоніння на церкву й панування атеїстичної ідеології кількість віруючих значно зменшилася. Окрім того, на тлі загального послаблення позицій православ'я відбулося деяке зміцнення впливу протестантських сект.

Господарські заняття. Українські переселенці об'єднувалися в артілі й товариства. Землю розподіляли між членами товариства, залежно від внесеного паю. Власником землі вважали главу сім'ї — чоловіка, як виняток — дружину. При відокремленні з батьківського господарства сина йому за взаємною домовленістю визначали частину спадщини. У разі заміжжя дочки багаті батьки іноді виділяли їй у придане наділ землі.

Після жовтневого перевороту 1917 року і громадянської війни конфісковані у дворян, купців та монастирів землі розподіляли між селянами за трудовою або споживчою нормою, що сприяло швидкому розвитку аграрного сектору. Однак колективізація, розпочата в кінці 20-х років XX ст., зупинила еволюційний розвиток селянського господарства, зумовивши його руйнацію.

Панівною системою землеробства в українців було три- й чотирипілля, у передових

господарствах — багатопілля. Основна землеробська культура — жито. Також вирощували пшеницю, ячмінь, просо, овес, горох. Окрім зернових, обробляли технічні й кормові культури: картоплю, буряк, соняшник, коноплі, льон, тютюн тощо. Займалися городництвом та баштанництвом.

Тваринництво в господарстві мало допоміжне значення. Щоб забезпечити сім'ю хлібом, усі придатні для землеробства землі орали, що гальмувало розвиток тваринництва. Проте українські переселенці розводили коней, корів, овець, свиней, рідко — кіз, а також свійських птахів: курей, качок, гусей, рідше — індиків. Поширеним було також бджільництво.

Мисливство й рибальство в житті українців не були достатньо поширеними. Цими промислами, особливо рибальством, займалися на північному сході Башкирії, на берегах великих річок та озер. За допомогою капканів, силець, сіток, ям-западин полювали на зайців, лисиць, вовків, водоплавних і лісових птахів, із собаками — на вовків та лисиць. Мисливці користувалися також рушницями з накладними капсулями.

Домашні промисли. З-поміж переселенців чоловіків були бондарі, гончарі, ковалі, шорники, спеціалісти з обробки шкур («шкурники»), кравці, ткачі, різьбарі по дереву і т. ін. Жінки займалися ткацтвом, вишивкою, виготовленням мережива. Українці не вміли валяти валянки, тому перейняли цю майстерність у росіян.

Торгівлею українські переселенці займалися побіжно. Їхнє господарство було напівнатурального типу. На базари, ярмарки вивозили зерно, борошно, овочі, худобу, птицю. На виручені гроші купували плуги, косарки, віялки й іншу техніку, рідше — матеріали для пошиття одягу, посуд, предмети домашнього вжитку.

Поселення. Українці розселялися зазвичай у низьких, але не затоплюваних під час весняних повеней місцинах: поблизу водоймищ, у балках, що захищали від вітрів, особливо в зимовий період, поблизу битих шляхів. Іноді поселялися на вододілах, тому що зручніші місця були заселені іншими народами. У назвах посе-

лень українці намагалися зберегти пам'ять про свою батьківщину. Планування поселень було вуличним або однорядним, інколи — кварталним або квартално-вуличним.

Садиба зазвичай мала дві неоднакові частини — менша містилася перед будинком і виходила на вулицю. Тут же були розташовані господарські будівлі. Переважну частину садиби планували за двором — це город, на якому вирощували різні овочі. Садибу, за винятком ділянки, на якій культивували картоплю, обгороджували тином.

Традиційне житло українця-переселенця — хата, споруджена в центрі двору. Для зведення хати та господарських приміщень використовували різноманітний будівельний матеріал. Так, у лісових районах використовували переважно дерево, у лісостепових — дерево й глину, у степових — глину й камінь. Нині як основний будівельний матеріал застосовують дерево. Починаючи з середини 60-х років ХХ ст., набула поширення цегла.

Підлога в хаті була зазвичай земляною (долівка), хоча заможні селяни настиляли її дерев'яну. Вікна робили невеликих розмірів. Віконниці навішували в хатах лише заможні селяни. У наш час вони побутують усюди. Двері зазвичай — одностулкові. Печі клали із сирцевої або обпаленої цегли. Сьогодні користуються комбінованою піччю з плитою.

Набір господарських споруд на подвір'ї українського переселенця залежав від напрямку діяльності та рівня заможності власника. Для утримання худоби будували спеціальні хліви (стайні). Окремо їх зводили для свиней, птиці. Для утримання бджіл майстрували так звані бджоляники. Для перероблення та збереження зерна споруджували клуні або *риги* — криті токи, амбари; для зберігання овочів — погребі, часто з додатковою будівлею над лазом — погребняком. Будували також лазні.

Їжа. Основою системи харчування були продукти рослинного походження. Поширеними повсякденними стравами були: каша — пшоняна, гречана, ячмінна, вівсяна, горохова; киселі з вівсяної крупи й крохмалю; кваша — з

ячмінного, житнього та гречаного солоду, інколи — з пшеничного борошна. Готували також галушки, кльоцки, вареники, пельмені (їх перейняли від місцевого населення), кашоподібну страву з борошна — затірку. Головною складовою харчування українців був хліб, який випікали з квасного тіста на житньому та пшеничному борошні. На свята вчиняли пироги із сиром, капустою, яйцями та рисом, морквою, картоплею, буряками, ягодами, м'ясом тощо. У кожній господі готували млинці, деруни (картопляники). З перших страв найбільш відомий український борщ зі свіжої зелені, свіжої або квашеної капусти. Від росіян українці навчилися готувати капустак і холодики. З інших овочевих страв найпопулярнішою є картопля — печена, варена, смажена, тушкована. Нині значного поширення набули різноманітні овочеві салати, гарніри, соуси. М'ясні традиційні страви — це ковбаси, голубці, нафаршировані м'ясом і спеціями шлунок поросят (*кендюх, сальтисон, ковбук*), холодець. Споживали переважно курячі яйця, рідко (до того ж лише в тісто) — качині. Рибу смажили або варили з неї уху. З напоїв вживали хлібний і буряковий квас (*сирівець*), компот із сухофруктів (*узвар*), а під впливом місцевих народів — чай.

Сім'я. Основною формою сімейного колективу на колишній Батьківщині була проста, або мала, сім'я. Однак у нових умовах відбулося відродження нерозділених сімей, економічно більш заможних. Вони мали більшу кількість працівників, що дозволяло виконувати роботи вчасно, поєднуючи їх з іншими заняттями, а також ремеслами й полюванням. На чолі нерозділеної сім'ї зазвичай стояв батько, за його відсутності — старший брат, інколи — другий чи третій по старшинству. Верховенство жінки мало місце лише в неповних малих сім'ях з неповнолітніми дітьми. Усім господарством керували батьки.

Для українських переселенців у кінці ХІХ — на початку ХХ ст. загалом були характерні ендогамні (у межах етносу) шлюби. На сучасному етапі роль міжнаціональних

шлюбів в етнічних процесах, що відбуваються серед українців Башкортостану, різко зросла. Слід підкреслити, що зростання кількості національно-змішаних шлюбів і сімей не лише є показником культурно-побутового зближення українців з народами регіону, але й стає активним фактором цього зближення.

Весілля. Весільний обряд українців можна умовно поділити на такі складові: сватання, знайомство з господарством нареченого (*оглядини*), передвесільний час, дівич-вечір, переїзд нареченої в дім нареченого, власне весілля, відвідини молодятами помешкань гостей на їх запрошення (*зазови*), післявесільні обряди, які певною мірою збереглися повсюди.

Сватання зазвичай відбувалося перед неділею. Сватати йшли батьки нареченого і сват (*староста*). Після згоди дівчини та її батьків на шлюб, останніх та найближчих родичів запрошували на оглядини, під час яких вирішували всі організаційні питання, пов'язані з весіллям.

На дівич-вечорі в нареченої збиралися її подружки. Вони прикрашали гілку сосни або стебло лопуха — *гільце, квітку, репей*. Після дівич-вечора дівчата несли гільце до помешкання молодого. Часто разом з гільцем несли й сорочку, яку наречений одягав у перший день весілля.

Уранці наступного дня наречений з родичами та друзями на прикрашених возах їхали до нареченої, яка у весільному вбранні сиділа за столом, накрита вишитим рушником. Весільному поїзду при вїзді у двір влаштовували заслін (*перейми*). Гості молодої, закриваючи ворота й вимагаючи у нареченого викуп, не впускали поїзда. Перед вінчанням або відвіданням РАГСу батьки нареченої благословляли молодих іконою, хлібом і сіллю, тепер найчастіше — лише хлібом і сіллю. Під час цього молодята ставали на шубу.

Після вінчання їхали до нареченого. Під спів величальних пісень молоду пару осипали дрібними монетами, зерном, хмелем, цукерками. Їх зустрічали й благословляли батьки нареченого. Аж до 50-х років ХХ ст. молодь, друзі та родичі

не гуляли на весіллі, за винятком його початку. За традицією, рано-вранці наступного дня запрошені родичі нареченого йшли будити молоду пару, при цьому били посуд. Обов'язковою ранішньою стравою був борщ, у деяких селах — локшина. Від молодого гості поверталися до батьків нареченої на млинці. Потім починалися *зазови*: учасники весілля, насамперед найближчі родичі молодят, а також заможні гості запрошували до себе на гостину всіх учасників весілля. Поступово цей обряд зникає.

Похоронний обряд. У хаті, де був покійник, українці-переселенці завішували тканиною дзеркало. Померлого обмивали, поклавши його на підлогу. Чоловіків обмивали чоловіки, жінок — жінки. За це їм роздавали хустки, шматки мила, рушники, шкарпетки. В обмиванні дозволялося брати участь родичам покійника. Усі інші роботи (виготовлення домовини, копання могили, участь у винесенні тіла) близьким родичам виконувати заборонялося.

Померлого одягали в новий одяг. Покійника клали на лавку головою до червоного кутка (*покуть*) під ікони, ногами до дверей. Домовину виготовляли першого дня після смерті людини з дерева будь-якої породи, крім осики. В українців було прийнято відвідувати покійника, прощатися з ним.

Небіжчика зазвичай хоронили на третій день. Перед виносом тіла в хаті відправляли панахиду, після її завершення — прощалися з покійником. Вносили тіло ногами вперед у проміжку від дванадцятої до чотирнадцятої години опівдні, зазвичай на руках. Після поховання влаштовували невеликі поминки. Тут же розрізали рушники, на яких несли покійника, і роздавали тим, хто ніс хрест, домовину й віко.

По поверненні з кладовища всі мили руки. Поминальний обід влаштовували в хаті, де лежав померлий. На стіл у чіткій послідовності подавали певний набір страв, хоча в різних селах самі страви та їх послідовність були неоднаковими. Першими на стіл ставили *кутю, сити, млинці*. Потім подавали борщ, локшину, кашу, інколи — тушковану картоплю. Закінчували поминальний обряд компотом

(узваром) із сушених або свіжих ягід (нині — із сухофруктів) і молочним або фруктовим киселем. Усіх учасників похорону найближчі родичі померлого обдаровували хустками, рушниками, милом, шкарпетками, котушками ниток тощо.

Згідно з релігійними засторогами та етнічними традиціями, за небіжчиком здійснювали обов'язкові поминки на дев'ятий і сороковий день після смерті, півроку, рік і третю річницю. Бажано було поминати на двадцятий день і в другу річницю від дня смерті. За православною традицією, окрім індивідуальних поминок, українські переселенці відзначали дні загальних поминань померлих — так звані *батьківські дні*.

Календарні свята й обряди. Весь річний цикл життєдіяльності українського селянина визначався його провідною галуззю — землеробством, тому кожне свято було пов'язане з конкретним етапом господарських турбот про врожай. Оскільки тваринництво становило другорядну галузь сільськогосподарського виробництва, то серед календарних свят майже немає днів, пов'язаних із тваринами, винятком є лише свято Єгора — 6 травня, коли худобу вербовою гілкою, освяченою в церкві у Вербну неділю, виганяли на пасовище.

Річний календарний цикл починався з різдвяно-новорічних свят. Перед Різдвом, 6 січня, влаштовували *Святу вечерю*. На стіл, накритий скатертиною, під яку підстеляли сіно як пам'ять про народження в яслах Ісуса Христа, поміщали 12 пісних страв, обов'язковими з яких були *кутя* та млинці. На покуті ставили різдвяного снопа — *дідуха*. Алкогольні напої цього вечора вживати заборонялося. Допоки не сходила перша зірка, за стіл не сідали. Діти розносили святкове частування (*Свята вечеря*) своїм бабусям і дідусям, а також хрещеним батькам. Уранці хлопчики ходили славити Христа. Їх обдаровували грошима, пригощали. Дорослі (*колядники*) починали колядувати в Різдвавний вечір після сходу першої зірки. Вони ходили від хати до хати, співаючи *колядки* — урочисті піснопі-

ви, у яких звеличували Христа. Їх, як і дітей, обдаровували, частували в господі. Особливо весело святкували Новий рік за старим стилем (*Новий рік, Святого Василя*). Напередодні свята ворожили. Уранці по селу ходили діти — посівальники. Дозволялося *посівати* (осипати хату зерном) тільки хлопчикам. Вірили, якщо зранку до хати першим зайде гість чоловічої статі, то рік буде вдалим. Увечері (на *щадру*) ходили щедрувальники — дорослі-ряджені, співаючи *щедрівки*. Традиційними персонажами цього дійства були Коза, Циган, Лікар, Відьма, Дід.

На відміну від росіян, Масляну українці відзначали менш пишно. Випікання й поїдання млинців, катання на конях поширилися під впливом російської традиції.

У Вербну неділю сплячих будили, торкаючись вербовою гілкою, з побажаннями здоров'я, щастя, довголіття.

Напередодні Пасхи, у суботу, пекли калачі (*паску*), фарбували яйця. У церкві освячували великодні частування. Уранці діти йшли *христосуватися*, прославляючи Христа у духовних урочистих піснопівах та віршах (*славити Христа*). Молодь влаштовувала гуляння з піснями, танцями, іграми, катанням на гойдалках.

На Трійцю помешкання всередині та ззовні прикрашали гілками дерев, підлогу вкривали травою, на вікна й стіл ставили букети квітів. На вулиці влаштовували гуляння.

У ніч на 7 липня — на *Івана Купала* — молодь виходила на берег річки, озера або ставка. Водили танок, співали купальських пісень, дівчата пускали на воду віночки. Завершуючи купальську ніч, розпалювали вогнища і стрибали через них.

Жнива розпочинали зажинками та частуванням на полі. З першого зерна випікали хліб і ним пригощалися. Завершували жнива обжинками. Останній сніп урочисто везли з поля. Якщо був хороший урожай, то в хаті накривали столи, запрошували сусідів, родичів.

Варто зазначити, що описані свята у різний час проживання українців у Башкирії відзначали неоднаково. У перші десятиріччя серед

українців превалювали традиції, привезені з Батьківщини, проте нові етномовні й етнокультурні умови не могли не вплинути на цю сферу: відбувалося проникнення у святкову обрядовість іонаціональних компонентів, скорочення, спрощення та переосмислення багатьох обрядів, контамінація певних обрядових дій.

Під тиском комуністичної ідеології багато свят зникло. У нинішній час народні свята відновлюють, проте в них закладено вже інший зміст. Вони дедалі більше набувають розважального характеру.

Тенденції етнокультурного розвитку українців Башкортостану. «Перебудова», гласність та чергова демократизація суспільства сприяли росту національної самосвідомості всіх народів Башкортостану, зокрема українців. Це позначилося на їх прагненні створити національні форми самоорганізації суспільного життя. 13 січня 1990 року було засновано Товариство прихильників української культури «Кобзар» (з 1992 року — Республіканський національно-культурний центр українців Башкортостану «Кобзар»). В основі діяльності центру «Кобзар» — ідеологія демократичного націоналізму: пріоритет загальнолюдських цінностей, рівність усіх народів, визнання національних почуттів кожної людини природними та священними.

Головна мета роботи центру — відродження, розвиток, пропаганда української мови й культури як у фольклорних, так і в професійних формах виявлення.

Завдяки ініціативі й активній безпосередній участі Товариства в республіці традиційно щороку проводять шевченківські дні («Шевченківський березень»), дитячо-юнацький фестиваль «Червона калина», фестиваль українського народного мистецтва «Ой радуйся, Земле!», на республіканському рівні відзначають релігійні свята, які, по суті, перетворилися на народні: *Різдво, Великдень, Івана Купала*. У республіці працює близько двадцяти самодіяльних колективів, п'ять із них мають звання «народний» — хор «Кобзар» (м. Уфа), ансамбль «Барвінок» (м. Стерлітамак), хор

«Дніпро» (м. Мелеуз), колектив СБК (с. Казанка Альшеївського району), фольклорний ансамбль «Червона калина» (с. Санжарівка Чишминського району).

У музеях Уфи неодноразово організовували виставки українського декоративно-вжиткового мистецтва. Так, у 1990—1991 роках у Музеї інтернаціональної дружби відбулася виставка «І чужому научайтесь, і свого не цурайтесь!», у 1993 році — «І рушник вишиваний...», у 1992 у Художньому музеї ім. М. В. Нестерова було проведено виставку «Українська писанка», а в 1994 році в Музеї етнографії народів Башкортостану — «Думи мої, думи мої...». Виставку експонатів з фондів Київського музею українського образотворчого мистецтва «Український натюрморт» організовано в меморіальному будинку-музеї С. Т. Аксакова.

Постійні експозиції, присвячені українському побуту й культурі, відкрито в Національному музеї Республіки Башкортостан (м. Уфа), народному музеї етнографії подружжя Зирянових в Юматовому Уфимського району, краєзнавчому музеї с. Золотоношка Стерлітамацького району і музеї Аургазинського р-ну РБ. При Національній недільній українській школі ім. Т. Г. Шевченка і СШ № 9 Кіровського району м. Уфи діє єдиний у РФ музей сучасного українського образотворчого мистецтва. Також наявні українські етнографічні куточки в школах з українським етнокультурним компонентом.

У Башкирії через різні обставини ніколи не було українських шкіл. Вивчення рідної мови розпочато в 1993 році в школах с. Золотоношка Стерлітамацького району і с. Санжарівка Чишминського району. Нині в місцях компактного проживання українців у низці шкіл уведено предмет «Українська мова й література», а в Уфі діють три недільні українські школи. Середня школа № 9 Кіровського району з українським етнокомпонентом наказом Міністра освіти РБ отримала статус Республіканської української базової школи. Із 4115 учнів української національності, які навчаються

в школах республіки, 283 (6,9 %) вивчають рідну українську мову. У школах обладнано чотири кабінети української мови.

У жовтні 1994 року в Уфі вперше в східній діаспорі організовано Башкирську республіканську спілку професійних українських учителів, яка одночасно є відділом Всесвітньої спілки професійних українських учителів із центром у Лос-Анджелесі (США). Головне завдання Спілки — об'єднання зусиль професійних учителів-українців для створення національної української школи в діаспорі.

Успіхи в організації вивчення історії, мови та культури в школах Республіки отримали поширення і високу оцінку не лише в Башкортостані, але й в Україні, США, Канаді, Австралії та інших країнах. На базі освітніх закладів з українським етнокультурним компонентом проведено три Всеросійські навчальні семінари з проблем викладання предметів українознавчого циклу в школах Російської Федерації.

Уже є доброю традицією організація поїздок під час канікул учнів шкіл і студентів вузів, які вивчають українську мову, до України на відпочинок в Артек, Одеську та Львівську області; їх участь у різних міжнародних конкурсах «Наша земля — Україна» (Артек), Міжнародному конкурсі знавців української мови ім. П. Яцика.

З 1993 по 1995 рік в Уфі виходила щомісячна газета для українців Урало-Поволжя «Криниця». З березня 1994 року по травень 1997-го на хвилях республіканського радіо періодично звучала в ефірі українською мовою радіопрোগрама «Обрій».

У 1993 році в Уфі зареєстровано Науковий центр україністики, який опублікував низку книжок з історії, етнографії, фольклору, мови українців Башкортостану, а також про різноманітні зв'язки між Україною та Башкортостаном. І хоча в 1999 році його, на жаль, закрили, наукові дослідження з української тематики тривають. На сьогодні видано більше п'ятнадцяти найменувань наукових праць, монографій і збірників, регулярно проводяться наукові конференції з українознавчою тематикою.

У 1995 році почав роботу Союз українок Башкортостану «Берегиня», мета якого — активізація участі українок у підвищенні їхньої ролі в національно-культурному розвитку українців РБ, збереження народних традицій у вихованні гідних і високодуховних дітей, які знають і люблять свою культуру.

Проводиться робота над створенням дитячих і молодіжних українських організацій. 11 квітня 1998 року відбувся І з'їзд української молоді Республіки Башкортостан, на якому було прийнято рішення про створення Союзу української молоді РБ «Беркут». На жаль, 2002 року цей союз перестав функціонувати. Нині успішно працює Союз української молоді Башкортостану.

Новий імпульс збереженню й розвитку української мови й культури надало створення, згідно з указом Президента РБ, на базі с. Золотоношка українського історико-культурного центру, у складі якого працює сільський Будинок культури, єдина в РФ базова бібліотека, що обслуговує українське населення в РБ, сільський краєзнавчий музей. На базі Золотоніської школи створено навчально-виховний комплекс — школу-садочок. Діти вивчають українську мову з трьох років за двогодинною програмою. У початкових і старших класах рідну мову учні вивчають за двогодинною програмою, а в середніх — за тригодинною.

Своєрідним науковим, освітнім і культурним центром збереження, розвитку та пропаганди української мови й культури впродовж останніх років став Уфимський філіал Московського державного гуманітарного університету ім. М. О. Шолохова.

Сьогодні надзвичайно тісними є контакти українців Башкортостану з українцями як материкової України, так і діаспори. Центр «Кобзар» — колективний член об'єднання українців Росії (Москва), він також входить до Української всесвітньої координаційної ради (Київ), що є однією з найавторитетніших національних українських організацій не лише в Росії, але й у всій східній українській діаспорі. Про її діяльність знають як на території колишньо-

го СРСР, так і в далекому зарубіжжі (США, Канада, Австралія, Бразилія, Аргентина, Польща, Румунія та ін.).

Щирі партнерські відносини налагоджено також із башкирським національним центром

«Дуслик» у Києві, а також із національними об'єднаннями, що працюють в Уфі. Центр «Кобзар» є співзасновником і членом Республіканського центру національних культур «Дружба».

¹ У XVII–XVIII ст. українських козаків називали «черкасами» або «черкаськими козаками».